

Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj

ZORAN ŠUĆUR*

Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska

Izvorni znanstveni rad
UDK: 364.65-058.34(497.5)
Primljeno: prosinac 2005.

U ovom je radu namjera bila utvrditi raširenost siromaštva, sastav siromašnih, rizične skupine te životne uvjete siromašnih u Hrvatskoj. Početkom 2004. godine Hrvatski Caritas i Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve proveli su istraživanje o siromaštvu u Hrvatskoj. Uzorkom je bilo obuhvaćeno 1 216 kućanstava s područja cijele Hrvatske. Prema objektivnoj liniji siromaštva (60% medijana ekvivalentnog dohotka), u Hrvatskoj je 2004. godine 27% kućanstava živjelo u siromaštvu. Stope subjektivnog siromaštva bitno se razlikuju ovisno o načinu mjerenja i kreću se od 15 do 70%. Postoji nekonzistentnost kako među indikatorima subjektivnog siromaštva tako i između indikatora objektivnog i subjektivnog siromaštva. Subjektivne percepcije društvene situacije puno su čvršće povezane s obrascima imitacije referentnih grupa nego s realnim financijskim mogućnostima. Natprosječan rizik siromaštva imaju kućanstva koja vode osobe s osnovnom školom ili manje od toga, umirovljenici te nezaposlene ili neaktivne osobe. Općenito, natprosječan rizik siromaštva imaju kućanstva u kojima žive starije osobe bez drugih dobnih skupina, kao i kućanstva u kojima živi jedna odrasla osoba s ovisnom djecom. Siromašni imaju veću razinu deprivacije od ukupnoga stanovništva na većini pokazatelja, više zdravstvenih problema i slabije šanse da poboljšaju svoju financijsku situaciju. Analiza strukture primanja pokazuje da su plaće najvažniji izvor dohotka za siromašne i za ukupno stanovništvo. No siromašni znatno rjeđe ostvaruju svoj dohodak na tržištu, a više se oslanjaju na državne transfere nego građani općenito. Na kraju su predložene određene mjere ublažavanja siromaštva.

Ključne riječi: objektivno siromaštvo, subjektivno siromaštvo, profil siromaštva, Hrvatska.

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA SIROMAŠTVA U HRVATSKOJ

S obzirom na zapostavljenost siromaštva kao istraživačke teme (Šućur, 2001.; 2003.), tek je unazad nekoliko godina moguće

pratiti osnovne pokazatelje siromaštva u Hrvatskoj. Prvo nacionalno istraživanje siromaštva provedeno je 1998. godine (World Bank, 2000.). Nakon toga se pojavio određeni diskontinuitet u istraživanjima siromaštva, iako je Državni zavod za sta-

---

* Zoran Šućur, Pravni fakultet/Faculty of Law, Nazorova 51, 10 000 Zagreb, Hrvatska/Croatia, zsucur@yahoo.com

tistiku (DZS) svake godine prikupljao podatke o potrošnji i prihodima kućanstva. Naime, pokazatelji siromaštva za 1999. i 2000. nisu javno obznanjeni, dok su standardizirani pokazatelji siromaštva za 2001. i 2002. objavljeni tek početkom 2004. godine. Treba napomenuti da DZS nakon 2000. godine objavljuje monetarne pokazatelje siromaštva s tzv. laekenske liste pokazatelja¹, koji se temelje na dohotku i relativnoj liniji siromaštva (službena linija siromaštva EU).

Prema nalazima DZS, u razdoblju od 2001. do 2005. godine stope siromaštva nisu se bitno mijenjale. Broj siromašnih osoba kretao se između 17 i 18% (novčani i naturalni dohodak), odnosno između 19 i 22% ukoliko se uzima u obzir samo novčani dohodak (DZS, 2004.; 2005.). U usporedbi sa zemljama EU, Hrvatska ulazi u kategoriju zemalja s nešto višim relativnim stopama siromaštva (slične stope imaju Irska, Velika Britanija, Slovačka i južnoeuropske zemlje). S druge strane, relativno male oscilacije u stopama siromaštva u posljednjim godinama upućuju na to da je siromaštvo u Hrvatskoj trajnijeg karaktera (iako još uvijek nema longitudinalnih istraživanja siromaštva).

Kad je u pitanju struktura siromaštva u Hrvatskoj, najveći rizik siromaštva imaju: starije osobe i umirovljenici, nezaposleni, osobe s nižim stupnjevima obrazovanja, jednočlana kućanstva, jednoroditeljske obitelji i obitelji s većim brojem djece (Šućur, 2005.).

Osim DZS, gotovo da nije bilo drugih institucija ili aktera koji su sustavno pratili kretanje siromaštva. Jedino je nekadašnji Centar za istraživanje marketin-

ga (sadašnji Centar za istraživanje tržišta) redovito objavljivao podatke o prihodima i troškovima kućanstava na temelju subjektivnih percepcija ispitanika. Prema ovim podacima, stope subjektivnog siromaštva u 1990-im godinama kretale su se između 84 i 90% (Vučinić-Palašek, 1998.). I u 2003. godini preko 80% ispitanika smatralo se siromašnima. Naime, oko 82% njih bilo je mišljenja da svojim mjesečnim prihodima ne mogu pokriti osnovne troškove kućanstva.²

Nezavisno od DZS, Caritas i Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve proveli su 2004. godine vlastito istraživanje siromaštva, čiji dio rezultata predstavljamo u ovom radu. Podaci iz ovog istraživanja mogu pružiti uvid u neke do sada nedovoljno istražene aspekte siromaštva i preispitati utemeljenost dosadašnjih nalaza. Ipak, treba kazati da podaci iz ovoga istraživanja nisu posve usporedivi s onima iz istraživanja DZS, zbog drugačijih koncepcija dohotka i upitnika za prikupljanje podataka. Naime, istraživanje Caritasa i Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve nije bilo isključivo fokusirano na praćenje siromaštva, već su istraživane i druge teme koje su manje ili više povezane sa siromaštvom (solidarnost, supsidijarnost, dobrovoljni rad, povjerenje u društvene institucije i sl.).

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Uzorak

Istraživanje je provedeno na troetapno stratificiranom uzorku probabilističkog tipa. Hrvatska je bila podijeljena u 6 regija koje

¹ Termin »laekenski pokazatelji« označava listu od 18 pokazatelja koji pokrivaju 4 područja: financijsko siromaštvo, zaposlenost, zdravstvo i obrazovanje. Nazivaju se »laekenski pokazatelji« stoga što su usvojeni na zasjedanju Europskog vijeća koje je održano u prosincu 2001. u Laekenu (Belgija). DZS objavljuje u svojim priopćenjima samo dio indikatora sa spomenute liste.

² Izvor: Kretanje prihoda i rashoda u hrvatskim kućanstvima. Posjećeno 20. 06.2006. na web stranici Centra za istraživanje tržišta: <http://gfk.hr/press/kucanstva2.htm>

nisu iste veličine. Naknadno su one vraćene na realne udjele. Ova metoda omogućuje da se bolje procijene manje i slabije razvijene regije, kao što su Lika i Banovina i sl. Ispitanici (odnosno pružatelji informacija o kućanstvu) bili su osobe starije od 18 godina slučajno birane u kućanstvu. Uzrokom je obuhvaćeno 1216 kućanstava.

Koncept dohotka

Pojam dohotka u ovom istraživanju uobičajeno obuhvaća dohodak od rada (samostalnog ili nesamostalnog), dohodak od vlasništva, državne (socijalne) transfere te novčane ili nenovčane poklone od strane osoba izvan kućanstva. Dohodak od nesamostalnog rada čine plaće i dodaci plaćama (terenski dodaci, regres, prehrana, prekovremeni rad, jubilarne nagrade, božićnice i sl.). Dohodak od samostalnog rada uvjetno možemo nazvati »poduzetnički dohodak«, pod kojim ćemo podrazumijevati dohodak od dobiti poduzeća, prihode od poljoprivrede, dohodak od povremenog rada i autorskih djela, dohodak od neprijavljenog rada i sl. Dohodak od vlasništva uključuje prihode ostvarene iznajmljivanjem nekretnina i drugih dobara u vlasništvu obitelji. Državni ili socijalni transferi obuhvaćaju sve novčane naknade koje se isplaćuju iz državnog budžeta i paradržavnih fondova (mirovine, dječji doplaci, naknade za porodni dopust i opremu novorođenčadi, školarine, naknade za nezaposlene, socijalne pomoći, naknade u slučaju invalidnosti, bolovanja ili zdravstvene rehabilitacije i sl.). Naturalni dohodak je uključen u neke komponente dohotka, međutim, nije posebno procijenjena proizvodnja na vlastitom imanju za potrebe osobne potrošnje. Iznosi podignutih bankovnih štednih uloga također nisu ušli u koncept dohotka zato što ih se nije moglo razdvojiti od potrošačkih i stambenih kredita koji ne ulaze u ekonomsku koncepciju dohotka.

Modeli određivanja linija siromaštva i ekvivalentne ljestvice

Linija siromaštva predstavlja razinu dohotka ispod koje osobe ili kućanstva smatramo siromašnima. Linija siromaštva ima tri funkcije. Prvo, ona služi kao temelj za procjenu stope siromaštva (kao standard koji nam pomaže da empirijski utvrdimo je li neko kućanstvo siromašno ili nije, te koliko ima siromašnih kućanstava). Drugo, linija siromaštva nužna je da bi se pratilo kretanje ili dinamika siromaštva u određenom vremenskom razdoblju (je li se siromaštvo u nekom razdoblju povećalo ili smanjilo). Treće, linija siromaštva je potrebna kako bi se identificirao sastav siromašnih i relativni rizik siromaštva.

Nema jedinstvene niti općeprihvaćene linije siromaštva. Ovisno od toga polazimo li od apsolutnog ili relativnog koncepta te subjektivnih ili objektivnih mjera, možemo razlikovati pet vrsta linija siromaštva: linije siromaštva dobivene budžetskom metodom, statističko-relativne linije siromaštva, subjektivne linije siromaštva, pravno-političke (službene) linije siromaštva i linije siromaštva utemeljene na standardima ili indeksima deprivacije (Šućur, 2001.). Procjene o broju siromašnih uvelike variraju ovisno o korištenoj liniji siromaštva, što znači da su stope siromaštva znatno osjetljivije na izbor linije siromaštva nego sastav siromašnih.

Subjektivne linije siromaštva, u pravilu, rezultiraju najvišim stopama siromaštva (Deleeck *et al.*, 1995.). U puno slučajeva, te su linije na takvoj razini da je vrlo teško tvrditi kako su kućanstva ispod njih siromašna, barem u tom smislu da ne mogu zadovoljiti neke osnovne potrebe. Subjektivne linije znatno su više podložne fluktuacijama nego druge linije siromaštva, jer ovise o aspiracijama ljudi i promjenama referentnih grupa. Osim toga, subjektivne stope siromaštva jako ovise o konstrukciji pitanja kojima se prikupljaju odgovori građana o potrebnim prihodima.

Objektivna (relativna) linija siromaštva

Kao objektivna linija korištena je službena linija siromaštva EU (statističko-relativna linija), koja je definirana kao 60% medijana nacionalnog ekvivalentnog dohotka. Poznati su nedostaci ove linije, kao i općenito statističko-relativnih linija: predstavljaju prije mjeru nejednakosti nego siromaštva, udaljene su od stvarnog života siromašnih, postoji visoka proizvoljnost prilikom određivanja razine makropokazatelja koja će biti prihvaćena kao linija siromaštva (Šućur, 2001.; 2005.). Prednost je ovih linija u tome što su jednostavne i razumljive. Mi smo se opredijelili za službenu liniju siromaštva EU zato što se često koristi u komparativne svrhe. Tako i DZS objavljuje službene pokazatelje siromaštva temeljem ove linije. Kod svođenja dohotka kućanstva na tzv. ekvivalentni dohodak³ korištena je »nova« OECD-ova ekvivalentna ljestvica.⁴

Subjektivna linija siromaštva

Najjednostavniji način mjerenja subjektivnog siromaštva sastoji se u tome da pitamo ispitanike smatraju li se siromašnima ili ne. Svatko odlučuje isključivo o vlastitom kućanstvu (»individualno subjektivno siromaštvo«). Nedostatak je ove metode mjerenja siromaštva i u tome što ne znamo koju razinu dohotka ispitanici smatraju linijom siromaštva. Stoga ćemo u ovom istraživanju subjektivno siromaštvo mjeriti i na način da skupina kućanstva iste veličine i sastava određuje i visinu linije siromaštva za svoj tip kućanstva (»socijalna subjektivna linija siromaštva«).

Postoji više varijanti za određivanje ovako definirane subjektivne linije siromaštva (Pradhan i Ravallion, 1998.; Ravallion i Lokshin, 1999.). Svakako su najpoznatije dvije varijante razvijene sredinom 1970-ih godina. Prvu su varijantu razvili Kapteyn, Van Praag i suradnici s Leyden sveučilišta u Nizozemskoj (Goedhart et al., 1977.; Kapteyn et al., 1988.; Colasanto et al., 1984.), pa ćemo je nazvati leydenska linija, a drugu su razvili Deleecq i suradnici iz Centre of Social Policy na Antwerpen sveučilištu u Belgiji (Deleecq, 1989.; Van den Bosch, 1993.), pa ćemo je stoga nazvati antverpenska linija. Obje varijante polaze od istih bazičnih ideja, ali se razlikuju u operacionalizaciji. Cilj je subjektivnih metoda za određivanje linija siromaštva procijeniti minimalnu razinu dohotka koja je potrebna za održanje »pristojnog« života. Ova procjena minimalnog dohotka potrebnog za pristojan život dobije se temeljem odgovora građana, odnosno predstavnika kućanstava na tzv. pitanje o minimalnom dohotku (MIQ – *minimum income question*). Ovo pitanje najčešće glasi: »Koliko bi minimalni neto mjesečni dohodak bio potreban vašem kućanstvu da bi mogli sastaviti kraj s krajem?«

U obje varijante građani odgovaraju na pitanje o minimalnom dohotku. Leydenska varijanta određuje linije siromaštva za različite tipove kućanstava pomoću metode regresije i to na točki gdje je odgovor na pitanje o minimalnom dohotku istovjetan aktualnom kućanskom dohotku. Antverpenska varijanta umjesto regresije koristi drugu metodu, tj. građanima se postavlja dodatno pitanje o tome s koliko naporu

³ Ekvivalentni se dohodak izračuna na način da se ukupni dohodak kućanstva podijeli s brojem odraslih ekvivalenata (vidi fusnotu 4). Time svakom članu kućanstva pripada isti ekvivalentni dohodak.

⁴ Pod ekvivalentnom ljestvicom podrazumijevamo skup indeksa ili koeficijenata koji se pripisuju svakom članu kućanstva ovisno o sastavu kućanstva. Tzv. nova OECD-ova ljestvica nositelju kućanstva pripisuje koeficijent 1, ostalim odraslim osobama starijim od 13 godina koeficijent 0,5, a djeci mlađoj od 14 godina koeficijent 0,3. To znači da bi u kućanstvu sastavljenom od dvije odrasle osobe i dvoje djece bilo 2,1 odraslih ekvivalenata. Tzv. stara OECD-ova ljestvica nositelju kućanstva pripisuje koeficijent 1, ostalim odraslim osobama starijim od 15 godina koeficijent 0,7, a djeci mlađoj od 16 godina koeficijent 0,5.

njihovo kućanstvo spaja kraj s krajem. To dodatno pitanje može glasiti: »Da li trenutni mjesečni dohodak vaše kućanstvo može pribaviti: s velikim teškoćama, s dosta teškoća, s malo teškoća, prilično lako, lako, vrlo lako?« S obzirom da odgovori na pitanje o minimalnom dohotku sustavno rastu s rastom aktualnog dohotka kućanstva, pretpostavlja se da jedino ona kućanstva koja su na rubu siromaštva, tj. koja uspijevaju pribaviti upravo toliki dohodak da bi pokrili kućni budžet (odgovor »s malo teškoća« na dodatno pitanje), mogu dati adekvatnu procjenu »minimalno pristojnog dohotka«. U antverpensknoj varijanti, linije siromaštva za svaki tip kućanstva izračunavaju se zasebno, ovisno o veličini i sastavu kućanstva (ovisno o broju odraslih i starijih osoba te djece u kućanstvu). U pravilu se, zbog istraživačkih ograničenja, izračunavaju linije samo za nekoliko bazičnih tipova kućanstava, dok se linije za ostala kućanstva izvode iz tih procjena.

Mi smo pošli od antverpenske linije, jer je metodološki jednostavnija i razumljivija javnosti. U našem su istraživanju također postavljena dva pitanja koja nisu identična pitanjima korištenim u inozemnim istraživanjima. Pitanje o minimalnom dohotku glasilo je: »Koja je, prema vašem mišljenju, najniža razina ukupnih mjesečnih prihoda potrebna kućanstvu poput vašeg da ne bi živjelo u siromaštvu?« S druge strane, dodatno pitanje je glasilo: »Što mislite, u kakvim uvjetima živi vaše kućanstvo kada uzmete u obzir ukupne mjesečne prihode (novčane i nenovčane): stalno živi u siromaštvu, uglavnom živi u siromaštvu, na granici između siromaštva i normalnog života, uglavnom ne živi u siromaštvu, uopće ne živi u siromaštvu?« Ideja je bila da se linije siromaštva za bazične tipove kućanstava odrede samo na temelju odgovora onih koji su izjavili da žive »na granici između siromaštva i normalnog života« (u uzorku ih je bilo 387, odnosno 32,4%). Pošli smo od uobičajene postavke

da će najtočniji odgovor na pitanje o minimalnom dohotku dati oni ispitanici koji žive upravo s takvim dohotkom. Međutim, kako su poduzorci jednog dijela bazičnih tipova kućanstava bili premaleni (manji od 30), ovoj smo skupini ispitanika dodali one koji su na spomenuto pitanje odgovorili da »uglavnom žive u siromaštvu« te one koji su odgovorili da »uglavnom ne žive u siromaštvu«. Isključili smo ispitanike koji stalno žive u siromaštvu ili uopće ne žive u siromaštvu (njihov udio u uzorku iznosio je 22,1%). Ove dvije skupine su isključene stoga što studije o subjektivnom siromaštvu pokazuju da ispitanici s dobrom ekonomskom situacijom uglavnom smatraju da je potrební minimalni dohodak (koji predstavlja liniju siromaštva) ispod njihova aktualnog dohotka i obratno.

Linije siromaštva za bazične tipove kućanstava, koji su određeni temeljem broja odraslih osoba aktivne dobi, starijih osoba i ovisne djece, nalaze se u tablici 1. U spomenutoj tablici nalaze se samo oni bazični tipovi kućanstava čiji su poduzorci veći od 30 (u skladu s praksom inozemnih istraživanja). U ukupnom uzorku bilo je više od 60 tipova kućanstava. Linije siromaštva za ostale tipove kućanstava određene su na način da se te tipove kućanstava svodilo na bazične tipove. Na primjer, kućanstvo u kojem živi pet odraslih osoba, jedna starija osoba i troje djece svedeno je na bazični tip kućanstva koji se sastoji od dvije odrasle osobe i troje djece, a onda su liniji siromaštva za taj bazični tip pridodani troškovi za tri odrasle osobe i jednu stariju osobu.

Pod odraslom osobom smo podrazumijevali sve osobe u dobi od 25 do 64 godine te osobe u dobi od 16 do 24 ukoliko rade ili su radile ili dobivaju socijalne transfere povezane sa zaposlenošću (naknade za nezaposlene, naknade za bolovanja, porodne naknade i sl.). Pojam starije osobe obuhvaća sve osobe starije od 64 godine. Pod ovisnom djecom podrazumijevamo

sve osobe mlađe od 16 godina i osobe u dobi od 16 do 24 koje se školuju ili koje su ekonomski neaktivne i žive u kućanstvu barem s jednom odraslom osobom. Kao

linija siromaštva za svaki bazični tip kućanstva uzet je medijan odgovora nositelja određenog tipa kućanstva na pitanje o potrebnom minimalnom dohotku.

Tablica 1.

Linije siromaštva za temeljne tipove kućanstava i procjena troškova za određene osobe u kućanstvu

Temeljni tipovi kućanstava	Broj kućanstava u poduzorku	Visina mjesečne linije siromaštva (kn)
Odrasla osoba samac	59	3 000
Starija osoba samac	52	2 500
1 odrasla + 1 starija osoba	46	4 600
2 odrasle osobe	102	5 000
2 starije osobe	45	3 000
2 odrasle osobe + 1 dijete	66	7 000
2 odrasle osobe + 2 djece	108	8 000
2 odrasle osobe + 3 djece	36	7 000

Procjena troškova za određene članove kućanstva	Način određivanja: razlika između A i B tipa kućanstva	Mjesečni iznos (kn)
Treća i naredna odrasla osoba u kućanstvu	(A) 2 odrasle osobe (B) Odrasla osoba samac	2 000
Bilo koja starija osoba koja živi s 2 i više odraslih osoba	(A) 2 starije osobe (B) Starija osoba samac	500
Prvo dijete, koje živi s 1 ili 2 odrasle osobe	(A) 2 odrasle osobe + 1 dijete (B) 2 odrasle osobe	2 000
Drugo dijete, koje živi s 1 ili 2 odrasle osobe	(A) 2 odrasle osobe + 2 djece (B) 2 odrasle osobe + 1 dijete	1 000
Treće dijete, koje živi s 1 ili 2 odrasle osobe	(A) 2 odrasle osobe + 3 djece (B) 2 odrasle osobe + 2 djece	0
	Procjena*	500

Četvrto i naredno dijete, koje živi s 1 ili 2 odrasle osobe

*Troškove četvrtog i narednog djeteta nismo mogli objektivno procijeniti zbog vrlo malog broja kućanstva u kojem žive dvije odrasle osobe i četvero ili više djece. Stoga je iznos od 500 kuna arbitrarano. On slijedi logiku linearnog opadanja troškova s rastom broja djece. Udio kućanstava u kojima živi četvero i više djece u uzorku iznosi 2,1%.

Kod antwerpenske linije siromaštva prepušteno je građanima (u ovom istraživanju, slučajno biranim predstavnicima kućanstava) da sami određuju odnose između različitih tipova kućanstava (subjektivna ljestvica). Na slici 1. vidljive su

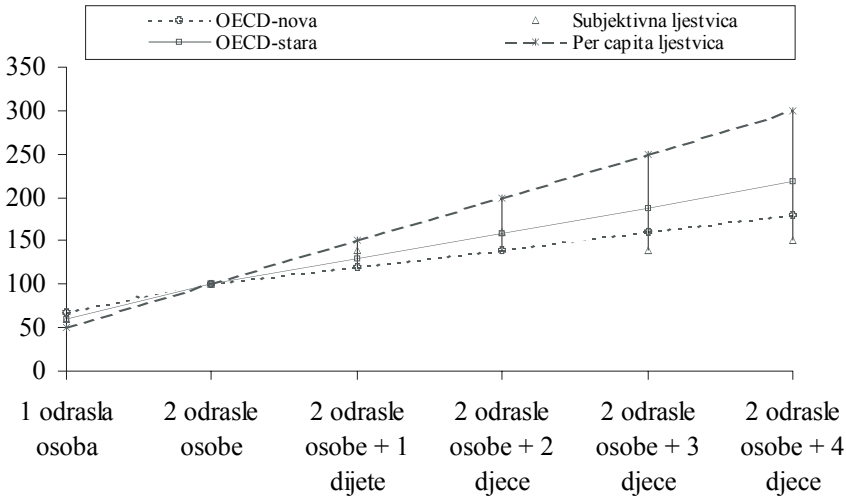
određene razlike između OECD-ovih ljestvica, *per capita* ljestvice i subjektivne ljestvice. Dok *per capita* ljestvica i OECD-ove ljestvice jednolično rastu s porastom broja članova kućanstva (iako ne istim tempom), subjektivna ljestvica »favorizira« kućanstva

u kojima žive dvije odrasle osobe i jedno ili dvoje djece. Subjektivna ljestvica sporije raste s povećavanjem broja članova kućanstva. Ova je ljestvica relativno blagonaklona za kućanstva s jednim ili dvoje djece, pa je slična staroj OECD-ovoj ljestvici kad se radi o samcima i kućanstvima s dvoje odraslih i jednim ili dvoje djece. Međutim, visina subjektivne ljestvice počinje padati

za kućanstva s više od dvoje djece, pa je u tom dijelu bliža novoj nego staroj OECD-ovoj ljestvici. Izgleda kao da troškovi djece manje ovise o njihovom broju, a više o tome ima li kućanstvo ili nema ovisne djece. Osim toga, moguće je da kućanstva koja imaju više djece imaju skromnije financijske zahtjeve i manje izražene novčane potrebe od drugih kućanstava.

Slika 1.
Ekvivalentne ljestvice (2 odrasle osobe = 100)

Napomena: Treba podsjetiti da ove ekvivalentne ljestvice ne operiraju identičnim definicijama odrasle osobe i djeteta.

PROFIL SIROMAŠTVA

Profil siromaštva omogućuje nam uvid u to koliko ima siromašnih i kakav je njihov sastav, koje su skupine stanovništva rizičnije s aspekta siromaštva te kakvi su životni uvjeti siromašnih u usporedbi s ukupnim stanovništvom ili nesiromašnima. Podaci o sastavu siromašnih pomažu nam oblikovati mjere socijalne politike koje bi mogle utjecati na život najbrojnijih skupina siromašnih. Spoznaja o rizičnim skupinama važna je da bismo utvrdili koja su obilježja ili čimbenici povezani sa siromaštvom. Naposljetku, podaci o životnim prilikama

siromašnih nužni su radi procjene u kojoj mjeri siromašni mogu vlastitim snagama prevladati siromaštvo i što se s njima događa u vremenskoj perspektivi.

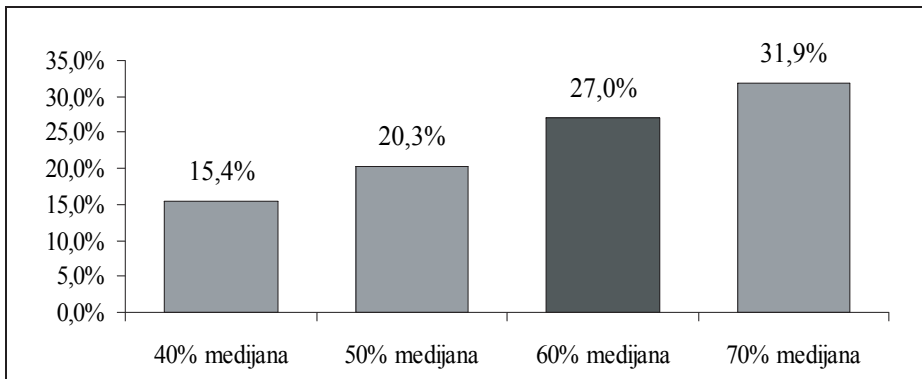
Stope objektivnog i subjektivnog siromaštva

Prema službenoj liniji siromaštva EU (60% medijana nacionalnog dohotka, nova OECD-ova ljestvica), u Hrvatskoj je početkom 2004. godine 27% kućanstava živjelo ispod praga siromaštva (slika 2.). Jaz siromaštva iznosio je oko 40% linije siromaštva. Broj siromašnih pojedinaca tek je nešto manji i iznosi 26,6%.

Slika 2.

Objektivno siromaštvo u 2004. godini

(linija siromaštva = 60% medijana ekvivalentnog dohotka)

Napomena: Stope siromaštva se odnose na kućanstva. Kod izračuna linije siromaštva korištena je nova OECD-ova ljestvica.

Dobivena stopa relativnog siromaštva prilično je visoka i značajno veća od one Državnog zavoda za statistiku (18,8% bez dohotka u naturi i 16,7% s naturalnim dohotkom). No ove stope nisu posve usporedive, jer koncepcije dohotka nisu posve identične, kao ni načini prikupljanja informacija o pojedinim komponentama dohotka. U našem istraživanju dohodak u naturi nije cjelovito obuhvaćen (nije procijenjena proizvodnja na vlastitom imanju za potrebe osobne potrošnje) te su iz dohotka ispali podignuti štedni uložci, jer ih nismo mogli razdvojiti od podignutih kredita. Zatim, upitnici DZS na detaljniji način prikupljaju informacije o svakoj komponenti dohotka, dok su, na primjer, u našem istraživanju mirovine i svi socijalni transferi bili obuhvaćeni jednim pitanjem i jedinstvenom kategorijom. Osim toga, u ovom su istraživanju pružatelji informacija o kućanskom dohotku odabrani među punoljetnim članovima kućanstva slučajnim izborom. Moguće je da neki od njih nisu imali potpunu informaciju o ukupnom dohotku ili o dohocima svih članova kućanstva, pa su kućanski dohoci u određenoj mjeri podcijenjeni.

S obzirom da je prag od 60% medijana odabran proizvoljno, korisno je pogleda-

ti raspršenost kućanstava oko definiranog praga siromaštva. U tom su pogledu izračunate stope siromaštva za pragove 40, 50 i 70% medijana nacionalnog dohotka. Vidimo da je koncentracija kućanstava veća u intervalu između 50 i 60% medijana nego u ostalim intervalima.

Kao što je spomenuto ranije, i subjektivno je siromaštvo moguće mjeriti na više načina. Ukoliko prepustimo svakom ispitaniku da procjenjuje materijalni standard svoga kućanstva, onda proizlazi da se 15,6% ispitanika smatra siromašnim, te da je 12,8% njih izjavilo da živi stalno ili pretežito u siromaštvu (tablica 2.). Međutim, odgovori na ova dva slična pitanja nisu posve podudarni. Naime, tek nešto više od 61% ispitanika koji se smatraju siromašnima izjavljuje da žive stalno ili uglavnom u siromaštvu. Isto tako, oko 55% ispitanika koji se nekad osjećaju siromašnima, a nekad ne, smatra da žive na granici između siromaštva i normalnog života. Na drugoj strani, spomenute stope subjektivnog siromaštva znatno su niže od stope subjektivnog siromaštva koja se dobije korištenjem tzv. antwerpenske linije siromaštva (tablica 3.).

Tablica 2.
Percepcija vlastite materijalne situacije

Smatrate li se siromašnima?		U kakvim uvjetima živi vaše kućanstvo kad uzmete u obzir ukupne mjesečne prihode (novčane i nenovčane)?	
Uopće ne	18,7%	Uopće ne živi u siromaštvu	16,8%
Uglavnom ne	31,8%	Uglavnom ne živi u siromaštvu	37,9%
Ponekad da, ponekad ne	31,7%	Na granici između siromaštva i normalnog života	32,4%
Uglavnom da	11,0%	Uglavnom živi u siromaštvu	7,5%
Da, u potpunosti	4,6%	Stalno živi u siromaštvu	5,3%
Ne znam	2,2%		

Za razliku od metode kojom se procjenjuje isključivo blagostanje vlastitog kućanstva (koja ne omogućuje uvid u visinu linije siromaštva), podaci dobiveni temeljem (antwerpenske) subjektivne linije siromaštva potvrđuju ranije rezultate o visokim stopa-

ma subjektivnog siromaštva i značajnom jazu između objektivnog i subjektivnog siromaštva. Preko 70% kućanstava živi ispod ovako definiranog praga subjektivnog siromaštva.

Tablica 3.
Konzistentnost među pokazateljima subjektivnog siromaštva

Smatra li se siromašnim?	Subjektivna (antwerpenska) linija		Ukupno
	Nije siromašan	Siromašan	
Uopće ili uglavnom nije siromašan	231 37,8%	380 62,2	611 100,0%
Nekad da, nekad ne	107 27,9%	276 72,1	383 100,0%
Potpuno ili uglavnom siromašan	12 6,3%	178 93,7	190 100,0%
Ukupno	350 29,6%	834 70,4%	1 184 100,0%

Podaci se odnose na kućanstva.

Tablica 4.
Konzistentnost između pokazatelja objektivnog i subjektivnog siromaštva

Objektivno siromašni (60% medijana, nova OECD ljestvica)	Smatrate li se siromašnim?				Subjektivna (antwerpenska) linija		
	Uopće ili uglavnom ne	Nekad da, nekad ne	Potpuno ili uglavnom da	Ukupno	Nije siromašan	Siromašan	Ukupno
Ne	481 55,5%	295 34,0%	91 10,5%	867 100,0%	360 40,6%	527 59,4%	887 100,0%
Da	130 41,0%	88 27,8%	99 31,2%	317 100,0%	0 0,0%	328 100,0%	328 100,0%

Podaci se odnose na kućanstva.

Prije svega, evidentna je nekonzistentnost između različitih načina mjerenja subjektivnog siromaštva te između objektivnih pokazatelja materijalne (financijske) situacije i percepcije siromaštva ili potrebnog dohotka (tablice 3. i 4.).

Oko 94% onih koji se smatraju potpuno ili uglavnom siromašnima jesu siromašni i prema subjektivnoj (antwerpenskoj) liniji. Međutim, više od 62% onih koji se ne smatraju siromašnima jesu siromašni prema subjektivnoj liniji. Ako bismo pokazatelje

subjektivnog siromaštva isključivo temeljili na procjenama financijske situacije vlastitog kućanstva, onda bi stopa subjektivnog siromaštva bila značajno niža od objektivne stope siromaštva (60% medijana dohotka), što je donekle iznenađujuće. Od ukupnog broja ispitanika koji ulaze u skupinu objektivno siromašnih (60% medijana ekvivalentnog dohotka), tek oko 31% sebe smatra subjektivno siromašnim (a 41% ne smatra se siromašnim). S druge strane, kad koristimo antwerpensku liniju, postoji podudarnost između objektivno i subjektivno siromašnih (svi oni koji su objektivno siromašni ujedno su i subjektivno siromašni). Međutim, gotovo 60% objektivno nesiromašnih ulazi u kategoriju subjektivno siromašnih. Nije nevažno razlikovati siromašne i one koji to nisu, ali se smatraju siromašnima, jer to može ukazivati na određenu razinu socijalne isključenosti.

Na razlike između objektivnog i subjektivnog siromaštva moglo je utjecati više faktora. Postoji slaba povezanost između visine aktualnog dohotka i percepcije subjektivnog siromaštva. Drugim riječima, korelacija između visine aktualnog dohotka po odrasлом ekvivalentu i percepcije potrebnog dohotka vrlo je slaba (koeficijent korelacije kreće se oko 0,20 ovisno o tome koju ekvivalentnu ljestvicu koristimo). Na primjer, ako se ograničimo na one ispitanike koji su izjavili da nemaju nikakvih mjesečnih primanja (mjesečni dohodak = 0), samo se 4,6% njih smatra uglavnom siromašnim, dok se nitko ne smatra potpuno siromašnim. Čak 63% ispitanika bez ikakvih mjesečnih primanja ne smatra se siromašnim, što je neočekivano.

Svakako da formulacija pitanja o subjektivnom siromaštvu značajno utječe na dobivene stope subjektivnog siromaštva. Moguće je da upotreba termina »siromašan« ili »siromaštvo« u pitanju o subjektivnom siromaštvu utječe na percepcije materijal-

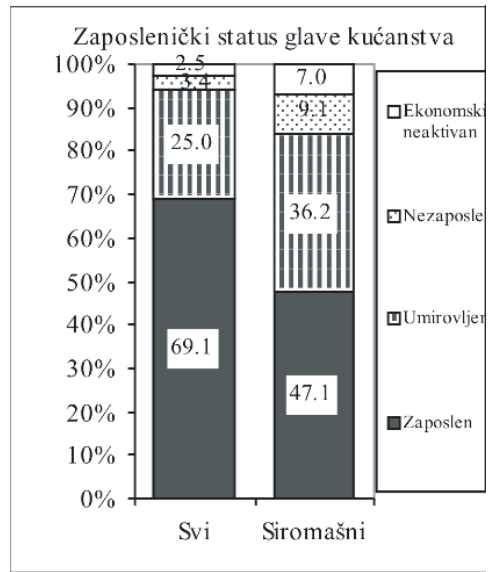
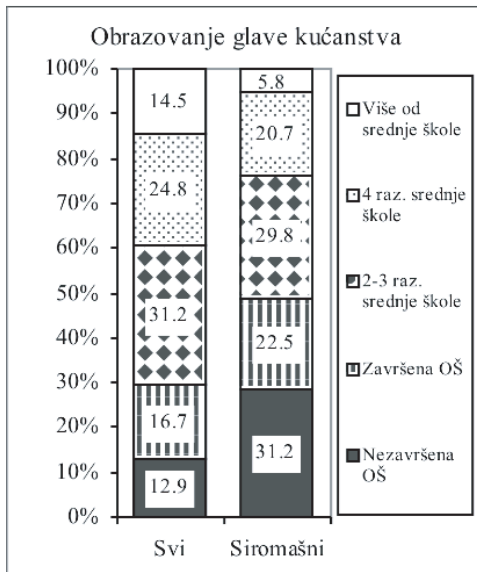
nog blagostanja (neki ispitanici izraz »siromašan« mogu povezivati s određenom stigmatizacijom). S druge strane, čim se u pitanju o subjektivnom siromaštvu traže procjene o potrebnom ili poželjnom dohotku, na odgovore ispitanika snažno utječu njihove aspiracije i usporedbe s referentnim grupama. Izgleda da ispitanici teško mogu izaći iz okvira svoje referentne grupe, što neki objašnjavaju »emulacijskom hipotezom«. Preciznije rečeno, subjektivne percepcije društvene situacije znatno su čvršće povezane s obrascima imitacije referentnih grupa nego s financijskim mogućnostima. Tome zasigurno doprinose i vrijednosne orijentacije hrvatskog stanovništva, ali i iskustva prijašnjeg socijalističkog razdoblja. Norma egalitarizma još uvijek je prisutna kao dio socijalističkog nasljeđa (Županov, 1996.). U skladu s time, izgleda da građani interpretiraju pitanje o minimalnom dohotku iz perspektive relativnog siromaštva, imajući u vidu pristojan životni standard u društvu u kojem žive i u svojoj društvenoj okolini. Ta perspektiva se ne mijenja bez obzira na formulacije samog pitanja (»minimalni dohodak«, »sastaviti kraj s krajem«, »siromaštvo«). Građani se teško postavljaju u poziciju neutralnog eksperta koji procjenjuje vlastiti dohodovni minimum polazeći od nutricionističkih standarda ili nekakvog »standarda opstanka«, koji omogućuje puko preživljavanje. To nije čudno, jer je još Rowntree pravio razliku između »opstanka« i »života«. Linija siromaštva koja jamči puki fizički opstanak ne nudi nikakav »razuman« životni dohodak. Drugim riječima, uopće se ne može govoriti o »načinu života na razini opstanka«. Kao što ističu Townsend i Gordon (1991.:40), ljudi »su društvena bića. Oni imaju obveze kao radnici, roditelji, susjedi, prijatelji i građani, i od njih se očekuje, što i oni sami žele, da tim obvezama udovolje.«

Sastav siromašnih i rizične skupine

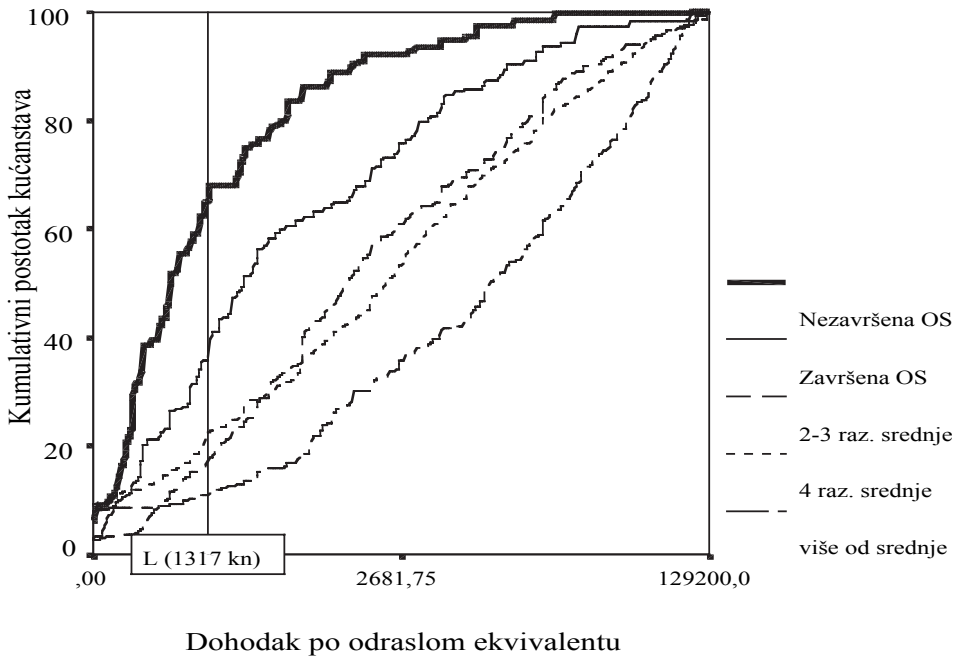
Da bismo mogli uspoređivati kućanstva s različitim obilježjima, potrebno je u svakom kućanstvu odrediti predstavnika kućanstva (još se koriste izrazi: kućedomaćin, nositelj kućanstva, glava kućanstva), čije se onda osobne karakteristike koriste u analizi podataka o kućanstvima. U istraživanjima se koristi više načina da bi se identificirao predstavnik kućanstva. Prema subjektivnom pristupu, prepūšta se članovima kućanstva da sami odrede nositelja kućanstva. S druge strane, objektivni pristup pripisuje nekom članu status glave kućanstva na temelju nekih objektivnih kriterija (spol, dob, zaposlenički status itd.). Autori u posljednje vrijeme prioritet daju objektivnom pristupu, jer se smatra da subjektivni pristup ostavlja suviše prostora proizvoljnim odlukama koje mogu umanjiti usporedivost podataka. Statistički ured EU (Eurostat) preporuča da se kao nositelj kućanstva odredi ona osoba koja najviše doprinosi kućanskom dohotku ili budžetu.

U našem istraživanju glava kućanstva nije bila identificirana, pa ju je trebalo naknadno odrediti. Nismo mogli uvažiti preporuku Eurostata, jer nismo imali informacije o tome kakav je doprinos svakog člana kućanstva ukupnom dohotku. Stoga smo status glave kućanstva odredili temeljem triju kriterija: redovitost primanja, zaposlenički status i dob. Kao nositelj kućanstva određen je onaj član koji ima redovite mjesečne prihode (u odnosu na druge članove kućanstva koji imaju povremene prihode ili nemaju vlastitih prihoda). Ako je više članova imalo redovite prihode, status glave kućanstva dodijeljen je onom članu koji ima povoljniji zaposlenički status (najpovoljniji status ima zaposleni član, pa umirovljenik te nezaposleni, dok najnepovoljniji ima neaktivni član). Ako je više članova kućanstva imalo isti i zaposlenički status, kao nositelj kućanstva određen je najstariji član. Podaci koji slijede, a tiču se sastava siromašnih, rizičnih skupina i životnih uvjeta siromašnih, dobiveni su temeljem objektivne linije (60% medijana nacionalnog dohotka).

Slika 3. Obrazovanje i zaposlenički status glave kućanstva

Slika 4.
Ekvivalentni dohodak s obzirom na obrazovanje glave kućanstva

S obzirom na obrazovni i zaposlenički status glave kućanstva, razvidna je prezaštupljenost siromašnih u nekim tipovima kućanstava (slika 3.):

- u nešto manje od 54% siromašnih kućanstava glava kućanstva ima završenu tek osnovnu školu ili manje od toga
- više od 36% siromašnih kućanstava vode umirovljenici
- oko 47% siromašnih kućanstava na čelu ima zaposlenu osobu
- u gotovo 17% siromašnih kućanstava nositelji kućanstva su nezaposlene ili ekonomski neaktivne osobe.

I u ovom se istraživanju pokazalo da je obrazovanje snažno povezano s kućanskim dohotkom i siromaštvom. Slika 4. prikazuje udio stanovništva čiji je dohodak manji od određene razine ekvivalentnog dohotka (na

vodoravnoj osi). Na svakoj razini ekvivalentnog dohotka, udio populacije čiji je dohodak manji od te razine kontinuirano se smanjuje s rastom obrazovanja glave kućanstva.

Skupine koje su najbrojnije među siromašnima ne moraju imati i najveći rizik siromaštva. Relativni rizik siromaštva podrazumijeva vjerojatnost neke skupine da postane siromašna u odnosu na prosječni rizik siromaštva u društvu. On predstavlja omjer između stope siromaštva određene skupine i opće stope siromaštva koja se odnosi na cijelo društvo. Na primjer, kada je relativni rizik siromaštva za određenu skupinu jednak 1, to znači da ta skupina ima prosječan rizik siromaštva, istovjetan onome za cijelo društvo. Kada je relativni rizik siromaštva veći od 1, onda govorimo o natprosječnom riziku siromaštva, a kada je manji od 1, onda se radi o ispodprosječnom

riziku siromaštva. Pripadnici skupine s relativnim rizikom siromaštva od 1,5 imaju 50% veću vjerojatnost od prosjeka da će živjeti u siromaštvu. S druge strane, članovi skupine čiji je relativni rizik siromaštva 0,3 imaju vjerojatnost 70% manju od prosjeka da će postati siromašni.

Kategorije kućanstava s natprosječnim rizikom siromaštva su sljedeće:

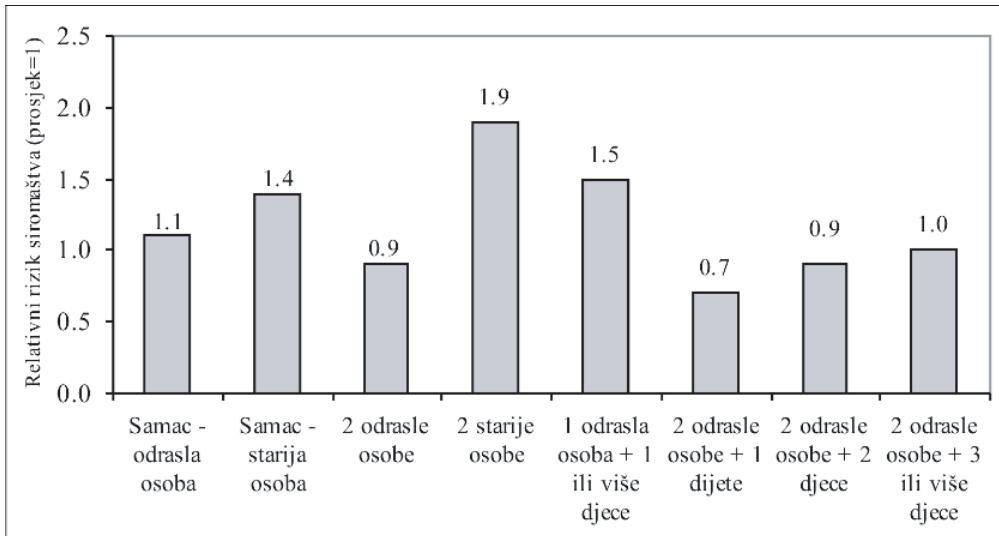
- osobe koje žive u kućanstvima kojima je na čelu nezaposlen ili neaktivan pojedinac imaju gotovo tri puta veću vjerojatnost da postanu siromašni nego opća populacija (iako je udio ovih kućanstava u uzorku manji od 6%)
- kućanstva koje vode slabije obrazovane osobe (s osnovnom školom ili manje od toga) imaju rizik siromaštva gotovo dvostruko veći od prosječnoga
- osobe koje žive u kućanstvima kojima je na čelu starija osoba (iznad 64

godine) imaju rizik siromaštva jedan i po puta veći od prosječnoga

- natprosječan rizik siromaštva imaju osobe koje dolaze iz regija koje su bile direktno zahvaćene ratom tijekom 1990-ih godina (Lika i Banovina te Slavonija) te iz sjeverne Hrvatske. Najmanji rizik siromaštva imaju kućanstva iz Dalmacije, a zatim iz Istre i Primorja.

Natprosječan rizik siromaštva općenito imaju kućanstva u kojima žive starije osobe bez drugih dobnih skupina (slika 5.). Kućanstvo u kojem žive dvije starije osobe ima rizik siromaštva gotovo dvostruko veći od prosjeka. Posebno su u teškoj financijskoj situaciji starije osobe koje ne primaju nikakve mirovine. Oko 15% osoba starijih od 64 godine nema redovitih primanja, a oko 13% nema nikakvih mjesečnih prihoda.

Slika 5. Relativni rizik siromaštva za određene tipove kućanstava

Također, kućanstva u kojima živi jedna odrasla osoba s ovisnom djecom visoko su rizična s aspekta siromaštva. Rizik siromaštva za odraslog samca tek je malo

iznad prosjeka. Sva ostala analizirana kućanstva imaju ispodprosječan rizik, s tim da su u najpovoljnijoj situaciji kućanstva u kojima žive dvije odrasle osobe i jedno

dijete. Ovaj tip kućanstva ima čak manji rizik siromaštva od kućanstava u kojima žive dvije odrasle osobe bez djece. Sva kućanstva s djecom u kojima žive dvije odrasle osobe imaju ispodprosječan rizik siromaštva, iako rizik siromaštva raste s brojem djece.

Životni uvjeti siromašnih

Život siromašnih u mnogim se pogledima razlikuje od života ukupne popula-

cije ili nesiromašnih. Možemo pretpostaviti da (relativno) dohodovno siromaštvo povećava razinu deprivacije u mnogim područjima životnog standarda. Međutim, odnos između dohodovnog siromaštva i deprivacije nije savršen. To znači da među siromašnima ima onih koji imaju nizak dohodak, ali nisu deprivirani (npr. zbog naturalnog dohotka i drugih resursa koji ne ulaze u koncept monetarnog dohotka), kao i onih koji su deprivirani, ali imaju dohodak iznad granice siromaštva.

Tablica 5.

Životni uvjeti stanovništva i siromašnih

Pokazatelji	Svi	Siromašni
Manje od 10 m ² stambenog prostora po osobi	1,8	2,7
Nema tople vode	8,4	18,2
Nema centralno grijanje	60,6	71,7
Nema kupaonicu kao zasebnu prostoriju	5,4	11,0
Nema WC u stanu	4,6	9,3
Nema električne instalacije	1,0	1,8
Nema vodovodne instalacije	7,0	12,3
Nema kanalizacijske instalacije	23,2	30,0
Nema automobil	33,5	50,3
Nema TV u boji	3,6	10,2
Nema osobno računalo	66,1	77,3
Nema perilicu rublja	9,2	20,6
Nema perilicu posuđa	76,2	84,5
Nema hladnjak ili zamrzivač	1,8	4,1
Manjak prostora	20,2	19,4
Vlažnost stana	14,6	19,3
Nedovoljno svjetla i topline	12,0	12,8
Dotrajali zidovi i podovi	21,4	30,5
Dotrajala vrata i prozori	25,0	29,6
Nedostatak namještaja i nužnih kućanskih aparata	18,6	24,6

Tablica 5. daje pregled indikatora deprivacije koji se tiču infrastrukture, veličine stambenog prostora, stambenih uvjeta i opremljenosti kućanstva. Postoje značajne varijacije u pogledu izloženosti populacije ili siromašnih deprivacijskim čimbenicima. U ukupnoj populaciji, manje od 10% kućanstava nema osnovnih infrastrukturnih instalacija i nekih kućanskih aparata koji su danas uobičajeni u kućanstvu (TV u boji, perilica rublja, hladnjak ili zamrzivač). Još uvijek manji dio stanovništva posjeduje centralno grijanje, osobno računalo ili perilicu posuđa. S druge strane, siromašni

imaju veću razinu deprivacije od ukupnoga stanovništva na većini pokazatelja. Preko 10% siromašnih kućanstava izloženo je svim navedenim pokazateljima deprivacije, osim četiriju (WC u stanu, električne instalacije, hladnjak ili zamrzivač, manje od 10 m² po članu). Svako deseto siromašno kućanstvo nema odvojenu kupaonicu kao zasebnu prostoriju i nema vodovodne instalacije. Svako peto siromašno kućanstvo još uvijek ne posjeduje perilicu rublja, koja predstavlja sastavni dio minimalno pristojnoga životnog standarda. Oko jedna četvrtina siromašnih kućanstava tuži se na

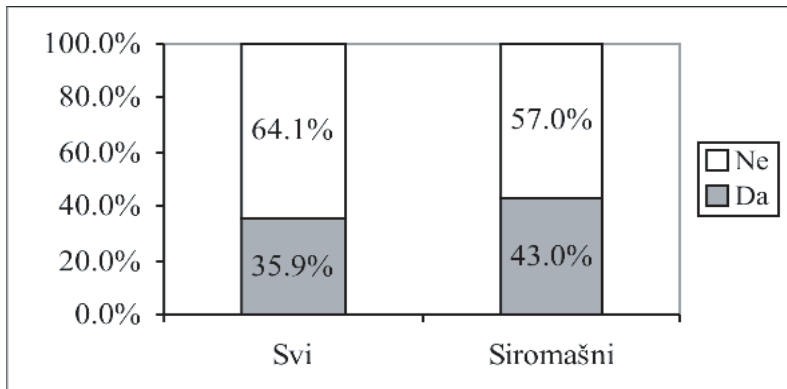
neadekvatnu opremljenost kućanstva i nedostatak nužnih kućanskih aparata. Nešto manje od trećine siromašnih kućanstava ima dotrajale zidove, podove i otvore na kući. Izgleda da nema bitne razlike između siromašnih kućanstava i svih kućanstava u pogledu veličine stambenog prostora. Razlika je u kvaliteti stambenih uvjeta. Oko polovica siromašnih kućanstava je bez automobila, u odnosu na trećinu u ukupnom stanovništvu.

Izgleda da siromaštvo podrazumijeva ne samo materijalnu, već i nematerijalnu deprivaciju i nedostatak životnih šansi. Često se ističe kako biti siromašan ne znači samo biti bez novca, već imati lošije zdrav-

stveno stanje, niže obrazovanje i slabiji status na tržištu rada. U 43% siromašnih kućanstava kućedomaćin ili drugi članovi kućanstva imaju ozbiljnih zdravstvenih problema (u ukupnoj je populaciji oko 36% takvih kućanstava) (slika 6.). Više od 3/4 siromašnih smatra da imaju niske ili izrazito niske šanse da poboljšaju svoju financijsku situaciju. I među ukupnom populacijom dosta je visok postotak ispitanika koji imaju ovakvo mišljenje (67%). To svjedoči, barem prema subjektivnim percepcijama, o nepovoljnom ekonomskom okruženju, koje pruža vrlo ograničene mogućnosti zapošljavanja ili povećanja primanja.

Slika 6.

Ima li kućedomaćin ili drugi članovi kućanstva ozbiljnih zdravstvenih problema

Značajan broj siromašnih kućanstava izložen je višestrukoj deprivaciji. Kao primjer višestruke deprivacije uzeli smo kućanstva čija su ukupna primanja dvostruko manja od linije siromaštva (60% medijana), u kojima kućedomaćin ima najviše završenu osnovnu školu, nezaposlen je ili ekonomski neaktivan. Ovakvih je kućanstava u ukupnom stanovništvu 1,6%, a među siromašnima 5,7%.

Struktura dohotka siromašnih

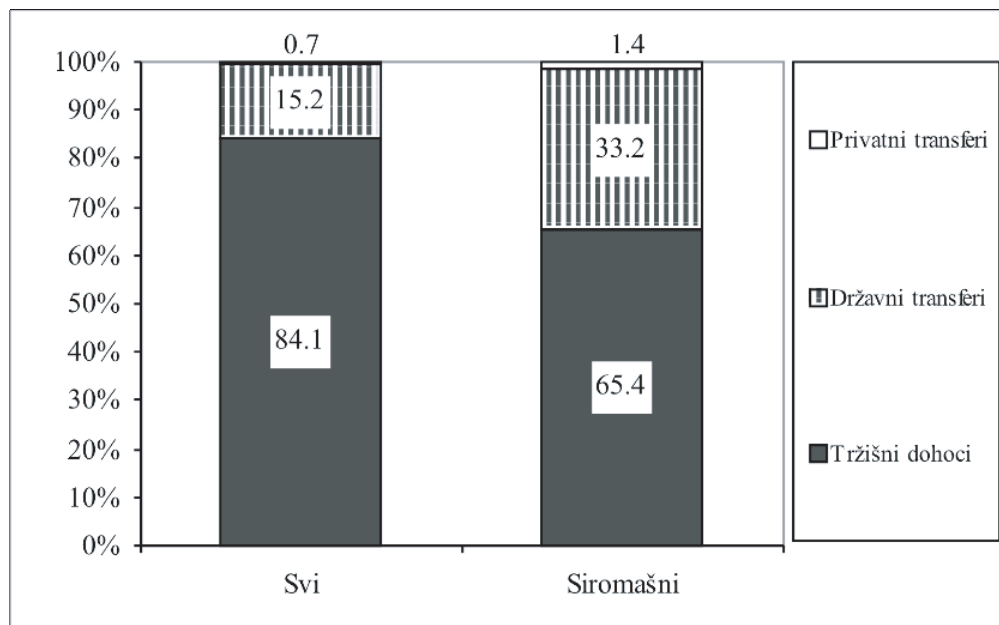
Analiza strukture primanja siromašnih i ukupnoga stanovništva pokazuje kako

siromašni imaju nešto drugačije načine pribavljanja dohotka. Dohodak smo razložili na sljedeće komponente: 1) tržišni dohoci (plaće i dodaci na plaće, tzv. poduzetnički dohodak i dohodak od vlasništva), 2) državni transferi (mirovine i drugi državni transferi, kao što su naknade za nezaposlene, socijalna pomoć, porodne naknade, dječji doplaci, naknade za bolovanja itd.), 3) privatni transferi (uključuju novčane ili nenovčane poklone).

Siromašni u znatno manjoj mjeri ostvaruju svoj dohodak na tržištu u odnosu na ukupno stanovništvo (slika 7.).

Slika 7.

Izvori dohotka: ukupno stanovništvo i siromašni

Tako, tržišni dohoci (plaće, poduzetnički dohodak i drugi tržišni dohoci) čine 65,4% dohotka siromašnih kućanstava, a 84,1% dohotka svih kućanstava. Plaće su najvažniji izvor dohotka i za siromašne i za ukupno stanovništvo, što je sukladno ranijim nalazima o porastu važnosti plaća kao izvora dohotka (Nestić, 2005.). Prema podacima DZS, plaće čine oko 50% ukupnog dohotka stanovništva. S druge strane, siromašna kućanstva 1/3 svoga dohotka ostvaruju kroz državne transfere, dok je udio državnih transfera u dohotku ukupne populacije upola manji i iznosi 15,2%. Treba istaći da su socijalni transferi najveća komponenta dohotka u 28% siromašnih kućanstava te u 19% svih kućanstava. Isto tako, pokloni su važniji izvor dohotka za siromašne nego za ukupno stanovništvo. Brojna (siromašna) gradska kućanstva dobivaju hranu od svojih seoskih srodnika. Mreže uzajamne materijalne pomoći najsnažnije su razvijene

između roditelja i djece te među najbližim srodnicima. Materijalna se pomoć sastoji od hrane, novca, odjeće, ogrjeva, dijeljenja troškova života i sl.

Mada smo isključili kredite iz koncepcije dohotka, spomenimo ipak da je u cijelom uzorku 23% kućanstava imalo podignute potrošačke odnosno stambene kredite i štedne bankovne uloge, s tim da oko 70% kućanstava nije otplaćivalo nikakve mjesečne kreditne rate. S druge strane, samo je oko 8% siromašnih kućanstava podizalo kredite ili štedne uloge, s tim da je preko 85% predstavnika siromašnih kućanstava izjavilo da nema nikakve mjesečne kreditne rate. Iz ovoga bi se dalo naslutiti da su krediti manje dostupni siromašnima, jer imaju nizak kreditni ugled (zbog nezaposlenosti, niskih primanja i sl.). Dio siromašnih, kada i želi, nije u mogućnosti podići potrošačke ili druge kredite.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati istraživanja pokazuju da je stopa relativnog siromaštva u Hrvatskoj dosta visoka (oko 27%), barem u usporedbi s većinom zemalja EU. Postoji velika razlika između objektivne i subjektivne linije siromaštva te između različitih modela mjerenja subjektivnog siromaštva. Stope subjektivnog siromaštva (ovisno o načinu mjerenja) nekada su značajno manje, a nekada značajno veće od stopa objektivnog siromaštva. Izgleda da hrvatski građani siromaštvo percipiraju prvenstveno u relativnom smislu, čak i onda kad se koriste izrazi karakteristični za koncept apsolutnog siromaštva (osnovne potrebe, spajanje kraja s krajem, minimalni dohodak). Subjektivne percepcije ljudi o minimalnom ili pristojnom dohotku više ovise o referentnim grupama s kojima se uspoređuju nego o stvarnim financijskim mogućnostima.

Među siromašnima su prezastupljena kućanstva koja vode osobe s nižim stupnjevima obrazovanja (osnovna škola ili manje), nezaposlene ili neaktivne osobe te umirovljenici i starije osobe. Najbrojnije skupine siromašnih nemaju ujedno i najveći rizik siromaštva. Na primjer, umirovljenici kao najbrojnija skupina siromašnih imaju manji rizik siromaštva od nezaposlenih osoba ili osoba s nižim stupnjevima obrazovanja. Kućanstva koja vode nezaposlene ili neaktivne osobe imaju tri puta veći rizik siromaštva od prosjeka. Kućanstva u kojima žive starije osobe bez drugih dobnih skupina općenito imaju natprosječan rizik siromaštva. Sva kućanstva s djecom u kojima žive dvije odrasle osobe imaju prosječan ili ispodprosječan rizik siromaštva.

Siromašni u Hrvatskoj u odnosu na ukupno stanovništvo imaju lošije stambene uvjete, slabiju opremljenost kućanstva, više zdravstvenih problema i vrlo ograničene šanse za poboljšanje materijalne situacije. Siromašni se rjeđe oslanjaju na tržišni dohodak, a češće na mirovine i druge državne transfere.

Ako polazimo od toga da je siromaštvo u Hrvatskoj dominantno povezano sa slabim obrazovanjem, nezaposlenošću i niskim mirovinama, onda je jasno kako mjere ublažavanja siromaštva moraju biti usmjerene na tri važna sustava: radno-tržišni sustav, obrazovni sustav i sustav dohodovne potpore (mirovinski sustav, zaštita od nezaposlenosti, socijalna pomoć, obiteljske naknade).

Nezaposleni i ekonomski neaktivni suočavaju se s visokim rizikom siromaštva zbog nedostatnog broja radnih mjesta i slabe dinamike na tržištu rada. Teško se prelazi iz manje povoljnog u povoljniji radno-tržišni status (oni koji prvi put ulaze na tržište rada teže nalaze posao, a oni koji ostaju bez posla teško pronalaze novo zaposlenje). To je razlog zašto »krug siromaštva« ostaje čvrsto zatvoren i u razdobljima stanovitog ekonomskog rasta. Siromašni, koji se često pojavljuju kao *outsideri* na tržištu rada, zbog neadekvatnog obrazovanja i nedostatka traženih vještina nisu u mogućnosti iskoristiti šanse koje proizlaze iz ekonomskog rasta. Od ekonomskog rasta profitiraju uglavnom oni koji su zaposleni, odnosno oni koji su uspjeli zadržati radna mjesta. Produžena nezaposlenost dovodi ne samo do siromaštva, već i do socijalne isključenosti. Angažman u sivoj ekonomiji (pored financijske pomoći drugih članova obitelji i državnih naknada) pomaže nezaposlenim osobama da izbjegniju stanje krajnje materijalne oskudice.

Ulaganja u obrazovanje, kao ključnu komponentu ljudskog kapitala, predstavljaju izuzetno važan instrument prevencije i redukcije siromaštva na duži rok. I u našem radu pokazalo se da je obrazovanje snažno korelirano s kućanskim dohotkom i siromaštvom. Nesporno je da je stupanj zapošljivosti povezan s obrazovanjem, odnosno s posjedovanjem kvalifikacija i vještina. Obrazovani su pojedinci mobilniji i lakše se prilagođavaju na nove okolnosti. Osim redovnog obrazovanja, za ostvarenje

povoljnije tržišne i dohodovne situacije sve su važnija znanja i vještine koja se stječu izvan redovitog školskog sustava. U modernom je društvu obrazovanje glavni kanal društvene mobilnosti. No, viša obrazovna postignuća nisu dovoljna sama po sebi. Ona moraju biti praćena dovoljnom ponudom radnih mjesta i antidiskriminacijskim zakonodavstvom.

Nepovoljnu ekonomsku i radno-tržištu situaciju teško je kompenzirati kroz sustav socijalne sigurnosti. Hrvatski transferni sustav jednako je učinkovit u redukciji siromaštva kao i prosječni transferni sustav EU (Šućur, 2005.). Ako isključimo mirovine, onda Hrvatska ima učinkovitije socijalne transfere u usporedbi sa zemljama EU. Ti su socijalni transferi u pravilu smanjivali ukupne dohodovne nejednakosti u društvu. Međutim, relativno mali dio socijalnih troškova odlazi na programe koji su primarno usmjereni na siromašne. Ovdje se misli prvenstveno na naknade za nezaposlene, socijalnu pomoć i dječje doplatke (World Bank, 2000.). S druge strane, starosne i obiteljske mirovine ne samo da doprinose rastu nejednakosti (Nestić, 2005.), već su izrazito neučinkovite u pogledu redukcije siromaštva. Razlog je sigurno u niskim mirovinama. Visine mirovina ovise o ekonomskoj situaciji, zaposlenosti i uplaćivanju mirovinskih doprinosa, uspješnosti mirovinske reforme. Prema tome, ekonomski rast utječe ne samo na položaj onih na tržištu rada, već i onih koji su zbog umirovljenja napustili tržište rada. Poseban problem ostaje materijalna zaštita onih starijih osoba koje ne primaju nikakve mirovine. Oni se za sada mogu oslanjati jedino na ciljane programe socijalne pomoći.

LITERATURA

- Colasanto, D., Kapteyn, A., Van der Gaag, J. (1984.) Two Subjective Definitions of Poverty: Results from the Wisconsin Basic Needs Study. *Journal of Human Resources*, 19 (1): 127-138.
- Deleek, H. (1989.) The Adequacy of the Social Security System in Belgium, 1976-1985. *Journal of Social Policy*, 18 (1): 91-117.
- Deleek, H., Van den Bosch, K. and De Lathouwer, L. (1995.) *Poverty and the Adequacy of Social Security in the EC*. Aldershot: Avebury.
- DZS (2004.) Pokazatelji siromaštva od 2001. do 2003. Priopćenje, br. 13.2.2/1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- DZS (2005.) Pokazatelji siromaštva od 2002. do 2004. Priopćenje, br. 13.2.2. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., Van Praag, B. (1977.) The Poverty Line: Concept and Measurement. *Journal of Human Resources*, 12 (4): 503-520.
- Kapteyn, A., Kooreman, P., Willemse, R. (1988.) Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions. *Journal of Human Resources*, 23: 222-242.
- Nestić, D. (2005.) Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava. *Financijska teorija i praksa*, 29 (1): 59-73.
- Pradhan, M., Ravallion, M. (1998.) *Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Welfare*. Washington, D.C.: World Bank.
- Ravallion, M., Lokshin, M. (1999.) *Subjective Economic Welfare*. Washington, D.C.: World Bank.
- Šućur, Z. (2001.) *Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet.
- Šućur, Z. (2003.) Siromaštvo – zapostavljeni i nedovoljno istraženi socijalni problem. U: N. Starc (ur.), *Izvešće o društvenom razvoju: Hrvatska 2002*. Zagreb: UNDP: Ekonomski institut.
- Šućur, Z. (2005.) Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 29 (1): 37-58.
- Townsend, P., Gordon, D. (1991.) What Is Enough? New Evidence on Poverty Allowing the Definition of a Minimum Benefit. In: M. Adler, C. Bell, J. Clasen and A. Sinfield (eds.), *The Sociology of Social Security*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Van den Bosch, K. (1993.) Poverty Measures in Comparative Research. In: J. Berghman and B. Cantillon (eds) *The European Face of Social Security: Essays in Honour of Herman Deleek*. Aldershot: Avebury.
- Vučinić-Palašek, G. (1998.) *Prihodi i troškovi kućanstava u Hrvatskoj*. Zagreb: CEMA.
- Županov, J. (1996.) The Social Legacy of Communism. *Društvena istraživanja*, 5 (2): 425-453.
- World Bank (2000.) *Croatia Economic Vulnerability and Welfare Study*. Washington: World Bank.

Summary

OBJECTIVE AND SUBJECTIVE POVERTY IN CROATIA

Zoran Šućur

Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb
Zagreb, Croatia

The purpose of this paper was to determine the distribution of poverty, the structure of the poor, at-risk groups and living conditions of the poor in Croatia. In the beginning of 2004, the Croatian Caritas and the Centre for the Promotion of Social Teaching of the Church conducted a research on poverty in Croatia. The sample included 1 216 households from the territory of entire Croatia. According to the objective poverty line (60 percent median of equivalent income), 27 percent of households lived in poverty in Croatia in 2004. The subjective poverty rates differ considerably, depending on the manner of measurement, and they range from 15 to 70 percent. Some inconsistency is present, both among the subjective poverty indicators and among the objective and subjective poverty indicators. Subjective perceptions of a social situation are more firmly connected with the imitation patterns of referential groups than with real financial possibilities. Households headed by persons with the primary school level of education or less than that, by pensioners and unemployed or inactive persons are faced with an above-average risk of poverty. In general, the households in which elderly persons live without other age groups, as well as the households with one adult person with dependent children are faced with an above-average risk of poverty. Poor persons have a higher level of deprivation than the total population according to most indicators. They also have more health related problems and slimmer chances to improve their financial situation. The income structure analysis shows that salaries are the most important source of income for poor persons and for the total population. However, poor persons realise their income on the market much more rarely, relying more on the state transfers than the citizens in general. Certain poverty alleviation measures are suggested in the end.

Key words: objective poverty, subjective poverty, poverty profile, Croatia.